

Hrytsenko, L. L. "Kontseptualni zasady derzhavno-privatnoho partnerstva" [Conceptual foundations of public-private partnerships]. <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/29737/1/Hrytsenko.pdf>

"Infrastrukturnye obligatsii: byt ili ne byt v Rossii?" [Infrastructure bonds: To be or not to be in Russia?]. <http://www.rcb.ru/lp/2009-00/22946/>

"Infrastrukturnye obligatsii dlia realizatsii investitsionnykh proektov" [Infrastructure bonds for investment projects]. mos-ur.ru/news.php?newsid=86

[Legal Act of Ukraine] (2014). http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/find:особливий+період/JG36D7JA.html

Lialin, S. V. *Korporativnye obligatsii: mirovoy opyt i rossiyskie perspektivy* [Corporate bonds: World Experience and Russian perspectives]. Moscow: DEKS-PRESS, 2002.

[Legal Act of Ukraine] (2013). http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JG1LK00A.html

[Legal Act of Ukraine] (2013). http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE24948.html

"Monitorynh pokaznykiv enerhoefektyvnosti za 2011 – 2013 rr." [Monitoring of energy for the biennium 2011 – 2013]. <http://sae.gov.ua/uk/activity/plany-ta-zvity>

Makarevich, K. A. "Infrastrukturnye obligatsii: inostrannyi opyt i normativno-pravovoe regulirovanie v Rossii" [Infrastructure bonds: foreign experience and legal regulation in Russia]. *Voprosy ekonomiki i prava*, no. 2 (2011): 207-214.

Mirkin, Ya. M., Losev, S. V., and Rubtsov, B. B. *Rukovodstvo po organizatsii emissii i obrashcheniia korporativnykh obligatsiy* [Guide on

the issue and circulation of corporate bonds]. Moscow: Alpina Biznes Buks, 2004.

Muzychenko, A. S., and Berzhanir, A. L. "Derzhavno-privatne partnerstvo iak instytut vzaiemodii vlady ta biznesu" [Public-private partnership as an institution of interaction between government and business]. <http://dspace.udpu.org.ua/>

Ovsianynkova, Ya. O. "Dzherela finansuvannia proektiv publicno-privatnoho partnerstva" [Sources of funding for projects in public-private partnerships]. *Naukovyi visnyk: Finansy, banky, investytsii*, no. 1 (2012): 36-40.

Pashkevych, M., Hryhorovskiy, V., and Havrylenko, V. *Pereomysliuchy stratehiiu rozvytku: Natsionalna dopovid z pytan realizatsii derzhavnoi polityky u sferi enerhoefektyvnosti za 2010 - 11 roky* [Rethinking Strategy: National report on the implementation of state policy in the field of energy efficiency in 2010 - 11 years]. Kyiv: Derzhenerhoefektyvnosti; NAULAT & K, 2012.

Shcherbak, V. M. "Innovatsiina stratehiia Ukrainy zi svitovoiu ekonomichnoiu systemoiu" [Innovation Strategy of Ukraine to the global economic system]. *Nauka ta naukoznavstvo*, no. 4 (1999): 26-28.

"Ukraine - Private Infrastructure Projects - The World Bank & PPIAF" <http://ppi.worldbank.org/explore/ppi>

Valchysheh, O. "Rynok korporatyvnykh obliatsiy v Ukraini" [The corporate bond market in Ukraine]. pension.kiev.ua/files/CorporateBonds.pdf.

Yevrostat: Statystychna sluzhba IES. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

УДК [336.71:339.137]:334.758

УМОВИ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ЗЛИТТЯ І ПОГЛИНАННЯ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

© 2014 МУСИЙ Я. М.

УДК [336.71:339.137]:334.758

Мусій Я. М. Умови регулювання процесів злиття і поглинання в контексті забезпечення конкурентоспроможності банківського сектора України

У статті розглянуто ключові аспекти впливу концентрації банків на конкурентоспроможність банківського сектора. Визначено основні засади державної політики, скованої на підтримання конкурентоспроможності банківського сектора через регулювання процесів злиття і поглинання, обґрунтовані основні наслідки зміни рівнів конкуренції як для банківського сектора загалом, так і для стабільності окремо взятої банківської установи зокрема. Досліджується досвід країн ЄС і США у формуванні конкурентної політики банківського сектора. Визначено окремі елементи даної політики, які варто адаптувати у відповідну національну практику. Аналізується проблема утворення надвеликих банківських установ, а також ризики системного згорання конкурентних процесів внаслідок державного втручання. Сформульовано напрями адаптації зарубіжного досвіду щодо зміцнення конкурентних процесів у банківському секторі України.

Ключові слова: злиття і поглинання, конкуренція, конкурентоспроможність банку, банківський сектор України.

Бібл.: 19.

Мусій Ярослав Мирославович – аспірант, Університет банківської справи Національного банку України (вул. Андріївська, 1, Київ, 04070, Україна)

E-mail: y.m.musiy@gmail.com

УДК [336.71:339.137]:334.758

UDC [336.71:339.137]:334.758

Мусій Я. М. Условия регулирования процессов слияния и поглощения в контексте обеспечения конкурентоспособности банковского сектора Украины
В статье рассмотрены ключевые аспекты влияния концентрации банков на конкурентоспособность банковского сектора. Определены основные принципы государственной политики, направленной на поддержание конкурентоспособности банковского сектора путем регулирования процессов слияния и поглощения, обоснованы основные последствия изменения уровней конкуренции как для банковского сектора в целом, так и для стабильности отдельно взятого банковского учреждения в частности. Исследуется опыт стран ЕС и США в формировании конкурентной политики банковского сектора. Определены отдельные элементы данной политики, которые следует адаптировать в соответствующую национальную практику. Анализируется проблема образования сверхкрупных банковских учреждений, а также риски системного сгорания конкурентных процессов в результате государственного вмешательства. Сформулированы направления адаптации зарубежного опыта по укреплению конкурентных процессов в банковском секторе Украины.

Ключевые слова: слияния и поглощения, конкуренция, конкурентоспособность банка, банковский сектор Украины.

Библ.: 19.

Мусій Ярослав Мирославович – аспірант, Університет банківського дела Національного банку України (вул. Андріївська, 1, Київ, 04070, Україна)

E-mail: y.m.musiy@gmail.com

Musii I. M. Conditions of Merger Processes Control and Acquisitions in the Context of Competitiveness of the Banking Sector in Ukraine

The article describes the key aspects of the effect of concentration of banks on the competitiveness of the banking sector. The basic principles of the state policy aimed at maintaining the competitiveness of the banking sector through regulation of mergers and acquisitions were defined, the main consequences of changes in the levels of competition for the banking sector as a whole, and for the stability of a single banking institution in particular were justified. The experience of the EU and the United States in the formation of the competition policy of the banking sector was studied. Some elements of the policy, which should be adapted to the corresponding national practice, were identified. The problem of establishment of mega banking institutions was analyzed, as well as the risks of systemic coagulation of competitive processes as a result of government intervention. The directions of adaptation of foreign experience to strengthen the competitive process in the banking sector of Ukraine were formulated.

Key words: mergers and acquisitions, competition, competitiveness of the bank, the banking sector of Ukraine.

Bibl.: 19.

Musii Iaroslav M. – Postgraduate Student, University of Banking of the National Bank of Ukraine (vul. Andriyivska, 1, Kyiv, 04070, Ukraine)

E-mail: y.m.musiy@gmail.com

Формування умов підвищення конкурентоспроможності банківського сектора є невід'ємним завданням державної політики, від виконання якого залежить розвиток фінансового та реального секторів економіки України. Важливу роль у забезпеченні відповідних умов відіграє конкуренція, через регулювання якої досягаються цільові параметри банківської концентрації. У цьому зв'язку актуалізується потреба визначення основних засад державної політики, скерованої на підтримання конкурентоспроможності банківського сектора через регулювання процесів злиття і поглинання. Систематизація досвіду банківського сектора США та ЄС у відповідних процесах дозволяє визначити окремі елементи, які варто адаптувати у відповідну національну практику.

Для визначення умов регулювання процесів злиття і поглинання в контексті забезпечення конкурентоспроможності банківського сектора важливо виходити з таких міркувань. *По-перше, збільшення конкуренції у банківському секторі призводить до збільшення обсягу ризиків, які беруть на себе банки.* Конкуренція зменшує маржу банку, спонукаючи їх до більш ризикованих операцій, та роблячи уразливими до негативних проявів на ринку [1, 2]. Також негативним наслідком підвищеної конкуренції є намагання банків сфокусуватися на збереженні частки ринку, натомість не приділяючи необхідної уваги аналізу спроможності позичальника повернути кредит [3]. З іншого боку, позитивний ефект від конкуренції у банківському секторі виникає для економіки через зниження середньої відсоткової ставки, що полегшує для позичальника борговий тягар і зменшує ризик неповернення коштів [4].

По-друге, надмірна конкуренція може істотно знизити стабільність банківської системи (емпіричні дослідження доводять, що конкуренція вимірюється через маржу або концентрацію банків, а стабільність оцінюється через якість боргів і вірогідності банкрутств банків) [5, 6, 7]. Існують переконливі докази, що надмірна конкуренція підірвала якість кредитних портфелів під час фінансової кризи 2008 – 2009 рр. [8].

По-третє, недостатній рівень конкуренції теж може підірвати банківську стабільність. Такий ефект виникає внаслідок непропорційності розвитку великих банків. Великі банки стають більш диверсифікованими і це дає їм змогу збільшувати ризики їхніх портфелів [9, 10]. Крім того, великі банки стають заручниками внутрішньої неефективності та підвищених операційних ризиків [11, 12]. З'являється проблема надвеликих, або системних, банків.

При цьому теоретичні моделі та практичні результати не дають однозначної відповіді на зв'язок конкуренції, взятого на себе ризику та стабільності. Разом із тим можна зробити висновок про те, що оптимальним рівнем банківської конкуренції є середній рівень, тобто такий, при якому, з одного боку, не існує бар'єрів доступу нових гравців на ринок, а з іншого – не існує неконтрольованої конкурентної боротьби банків.

По-четверте, невизначеним залишається питання ступеню можливого використання активного державного втручання до конкурентної політики у фінансовому, зокрема банківському, секторі. Хоча й питання стабільності банківської системи та необхідності стимулювання конкуренції знаходяться у прямій протилежності. Остання фінансова криза загострила необхідність переосмислення ролі конкурентної політики та антимонопольних органів на фінансовому ринку. Необхідність ефективного викорис-

тання антимонопольних правил і конкурентних принципів при злиттях і поглинаннях у процесі консолідації та націоналізації у банківському секторі вимагає покращення таких правил та відповідних інституцій.

Попри те, що у США злиття та поглинання у фінансовому секторі підпадають під урядовий контроль, критерії такого контролю є більш м'якими за критерії, які висуваються для нефінансових компаній. Значення індексу Херфіндала для банківського сектора при злитті та поглинанні, при якому держава не втручається в угоду, є зазвичай вищим, ніж в інших секторах економіки. Крім того, злиття та поглинання аналізуються відповідними регуляторами (Федеральною резервною системою США, Федеральною корпорацією із страхування вкладів, Управлінням контролера грошового обігу при Казначействі США). Паралельно такі угоди розглядаються міністерством юстиції США, яке може подати апеляцію на рішення регуляторів.

ВЄС конкурентна політика у банківському секторі була значно посилена на національному рівні, натомість багато бар'єрів було усунуто упродовж останніх десятиліть. Наприклад, в Італії з 2005 р. конкурентна політика в банківській галузі впроваджується не Національним Банком Італії, а агентством з конкуренції, яке опікується конкуренцією у всіх інших галузях економіки. У Нідерландах Акт про конкуренцію 1998 р. застосовується для банківського сектора так само, як для звичайних компаній нефінансового сектора. У Португалії злиття і поглинання в банківському секторі розглядаються антимонопольними органами поряд із іншими секторами. У Франції практика застосування загального антимонопольного регулювання на банківській сектор з'явилася після рішення Верховного Суду у 2003 р. стосовно злиття *Credit Agricole ma Credit Lyonnais*.

Разом із тим, залишаються деякі особливості регулювання банківського сектора у порівнянні з нефінансовим сектором через взаємозалежність політики фінансової стабільності та посилення конкуренції у банківському секторі. Згідно зі статтею 21 (3) Європейських регуляторних правил зі злиттів країни – члени ЄС мають право на вживання антиконкурентних дій у разі, якщо під загрозою опиняється стабільність функціонування всієї фінансової системи. Таким чином, політика сприяння конкуренції домінує в політиці ЄС, окрім кризових ситуацій, коли стабільність системи виходить на перший план. У Канаді можливе виключення злиття фінансових інституцій з-під контролю антимонопольних органів у разі, якщо з точки зору міністерства фінансів така угода буде корисною для всієї фінансової системи. У Нідерландах рішення міністра економіки буде переважати рішення спеціальних органів з конкуренції у разі, якщо воно входить у протиріччя з наглядовими органами (тобто стабільність має більше значення, ніж конкуренція). У Швейцарії наглядовий орган може узгодити злиття банків замість антимонопольного органу у разі, якщо це необхідно для захисту прав кредиторів.

По-п'яте, формування нової банківської системи застосовується на необхідності удосконалення банківського нагляду і регулювання. Недостатня ефективність існуючих регуляторних інструментів вимагає від держав фундаментального переосмислення цілей та механізмів конкурентної політики у банківському секторі.

Тут йдеться, насамперед, про можливості цифрової економіки. Так, розвиток ІТ-технологій та способів аналізу інформації привів до того, що в банківському секторі за

останні десятиліття відбувається суттєва трансформація від традиційного типу банку до сучасного [14].

Основою функціонування традиційного банку є інформація, яку неможливо описати цифрами та проаналізувати. Йдеться про формування добрих відносин із своїми клієнтами, наявності історії таких відносин, особливого значення набуває поняття «довіра». Наприклад, у разі недостатньої фінансової спроможності клієнта з формальної точки зору банк, який співпрацює з клієнтом упродовж певного періоду часу, може видати кредит і за таких умов, зважаючи на позитивну історію взаємовідносин.

Нові технології та методи вимірювання платоспроможності клієнтів поступово приводять до того, що банки застосовують аналітичний підхід при здійсненні операцій, за допомогою математичних моделей розробляють ранжування кредитів, а поняття довіри і постійних клієнтів у сучасних банках набувають все меншого значення. Насамперед, така трансформація викликана появою великої кількості надійної інформації, тобто такої, яку можна обчислити.

Трансформація банків у сучасні призвела до зменшення прибутку, посилення конкуренції з боку інших банків, збільшення частки невідсоткового доходу в сумарних доходах, але головне – до можливості швидкого виходу на нові ринки та отримання нових клієнтів за допомогою використання надійної інформації. Разом із тим, більшість банків, особливо у країнах, що розвиваються, у тому числі в Україні, використовують обидва підходи і не можуть відноситися до сучасних банків у цьому сенсі.

Посилення значення надійної інформації та використання її банками формує підґрунтя для нової регуляторної політики, яка б враховувала більш ринковий підхід у діяльності банків. Інтенсифікація конкуренції за умов трансформації до нового типу банку змінює їхню модель бізнесу: маржі (чиста маржа по кредитах у США знизилася з 1990-х рр. до 2007 р. з 4,0% до 3,25%; ЄС зазнала приблизно такого ж падіння маржі) та відсутність постійних клієнтів підштовхує банки для збільшення частки ризикових операцій у своїх портфелях. Крім того, банки можуть агресивно зростати, у тому числі за рахунок злиття і поглинання, адже надійна інформація дозволяє їм швидко прирощувати клієнтську базу, не орієнтуючись перш за все на постійних клієнтів. Це посилюється можливістю використовувати ринкові механізми до великих злиттів для швидкого розширення. Таким чином, сучасні банки мають і мотивацію, і можливість для значного збільшення ризику.

Отже, регуляторна політика у відношенні банківського сектора має використовувати більш потужну пруденційну складову у своїй конкурентній політиці. Серед напрямів такого регулювання слід відзначити:

– **Запобігання утворення надвеликих фінансових установ, та результативне вирішення проблеми вже існуючих надвеликих установ.** Ця проблема виникає через можливість сучасних банків швидко нарощувати свої розміри. Інструменти конкурентної політики мають використовуватися для обмеження зростання великих банків. Крім того, конкурентна політика має вирівнювати викривлення конкуренції, створені надвеликими банками, адже для надвеликих системних банків стає доступним дешевше фондування.

Водночас проблема надвеликих фінансових установ є однією з ключових викликів для регуляторів. Вважається, що спеціальні положення Базелю-III по резервному капіталу

для системно важливих банків вирішать цю проблему. Однак існують побоювання, що цих заходів буде недостатньо, адже розмір резервного капіталу по Базелю-III становить до 2,5% від ризикових активів [15]. Вартість резервування додаткового капіталу може бути компенсована зменшенням вартості зовнішнього фондування для системного банку, і таким чином резервний капітал не надасть банку необхідної мотивації для зменшення або зниження взятих ризиків.

Для вирішення цієї проблеми методами конкурентної політики існує два ключові підходи – *кількісний* і *вартісний*. Сутність *кількісного підходу* полягає у використанні інструментів політики конкуренції для безпосередньої заборони збільшення банку. Це може досягатися шляхом: *обмежень на злиття та поглинання, примусового продажу частини активів* тощо. Проблемою для використання такого підходу є обґрунтування підстав, адже сучасні банки діють у конкурентному середовищі та можуть бути дуже ефективними, незважаючи на свій розмір, за рахунок економії від масштабу. Дієвим інструментом конкурентної політики в цій ситуації може бути її акцентування на сегментах операцій системних банків, де розмір може бути на заваді конкуренції. Наприклад, великі банки зазвичай програють середнім при роботі з невеликими позичальниками, наприклад малими підприємствами, де не існує достатньо надійної інформації для аналізу. Політика, направлена на рівний доступ різних верств позичальників до кредитів (включаючи тих, прорахувати платоспроможність яких складно), мотивуватиме системні банки для зменшення розміру або виділення окремих частин для роботи у роздрібному банкінгу.

Вартісний підхід конкурентної політики орієнтується на виправлення диспропорцій, створених через існування системних фінансових установ. Ключовою диспропорцією є та, що великі банки отримують доступ до більш дешевого фондування у порівнянні з невеликими банками. Така диспропорція є постійно діючим механізмом підризу конкуренції, створює бар'єр для входу на ринок, а також економічно невиправдані стимули для зростання банків. Безпосереднім механізмом для конкурентної політики може бути запровадження податку на великі банки, який би вилучав частку доходу, отриманого за рахунок несправедливої конкурентної переваги.

– **Структурна та конкурентна політика.** Сучасні банки мають можливість та мотивацію брати на себе надто велику кількість ризику у формі нових ринкових фінансових інструментів; крім того, вирішення потребує проблема конкуренції, яку зазнають банківські установи з боку небанківських фінансових організацій. Конкурентна політика має доповнювати в цій частині ініціативи, направлені на структурне регулювання банківської галузі.

Структурна політика в даному контексті розуміється як сукупність пруденційних заходів, направлених на обмеження банківської та небанківської діяльності, яка збільшує системний ризик для фінансової системи [16]. Остання фінансова криза продемонструвала зв'язок системного ризику та специфічної діяльності фінансових посередників. Багато банків збанкрутіли за результатами неосновної діяльності: інвестиції у сек'юритизовані борги, випуск цінних паперів, забезпечених пулом іпотек, маржинальну торгівлю тощо. Водночас «пузири» на ринках нерухомості виникли через позики, які надавалися небанківськими фінансовими установами, які не підпадали під посиленний нагляд [17].

Структурні механізми вирішення проблем системного ризику стосуються конкурентного середовища, а тому мають розглядатися одночасно з конкурентною політикою. Вирішити проблему можливо за рахунок заборони на маржинальну торгівлю для банків та розподілу діяльності банків на основну та неосновну. Неосновна діяльність є більш ризикованою та має меншу маржу, тому обмеження на таку діяльність призведуть до збільшення стабільності банків. А відокремлення діяльності банків на основну (слабо конкурентну) та неосновну (висококонкурентну, включаючи міжнародну) дозволить диференційовано використовувати інструменти конкурентної політики для кожного сегменту банківського сектора.

Іншою можливістю для зменшення конкуренції є заборона на операції позичання з боку небанківських фінансових установ. На сьогодні доступність надійної інформації про позичальників дозволяє великій кількості фінансових компаній та іпотечних організацій вступати у пряму конкуренцію з банками у сфері надання позик. Остання криза продемонструвала, що банківські позики є надійнішими за позики небанківських організацій [18], адже вони не підпадали під регуляторний нагляд та брали на себе більше ризику. Крім того, відсутність регулювання небанківських установ надавало їм додаткові конкурентні переваги через відсутність вимог до капіталу та інших пруденційних правил. Конкурентна політика може допомогти пруденційному нагляду через створення однакових умов діяльності, коли небанківські фінансові установи можуть безпосередньо конкурувати з банками тільки за умови однакових регуляторних стандартів.

– Антикризове управління та конкурентна політика. Ефективне вирішення банківських криз вимагає заходів, які тимчасово порушують рівновагу на ринку та підривають конкуренцію (наприклад, націоналізація або частковий контроль держави над банками; збільшення банківської концентрації). Конкурентна політика повинна мати інструменти з відновлення конкурентного середовища банківського сектора після таких антиконкурентних проявів.

Остання фінансова криза продемонструвала можливий конфлікт між конкурентною політикою та антикризовим управлінням. Зазвичай, конкурентна політика відстоює принцип мінімального втручання урядів у банки для збереження рівного конкурентного поля між банками з державною участю та всіма іншими банками [18]. Водночас необхідність антикризового управління може потребувати виняткового втручання держави у власність банку або надання банку державних гарантій для збереження фінансової стабільності або спроможності продовжувати кредитування. Крім того, уряди можуть встановити контроль над банком для здійснення примусової реструктуризації. У таких випадках конкурентна політика має узгоджуватися з необхідністю спасіння банківських установ та не має виступати принципово за збереження рівних правил для всіх. Також конкурентна політика може припускати тимчасове збільшення концентрації у банківському секторі, коли це необхідно для відновлення довіри до банківської системи під час кризи, або, навпаки, допомагати зменшувати надто збільшений банківський сектор у попередні періоди.

Важливо також передбачити особливості застосування конкурентної політики у періоди системних фінансових криз. Так, широковідома практика, коли антимонопольні органи багатьох країн стикаються з інтенсивним входженням

державного сектора у банківські системи – галузевих регуляторів, урядів і центральних банків. Окрім впровадження численних заходів з підтримки фінансових ринків, регулятори по всьому світу вдалися до безпосередньої участі у спасінні ключових фінансових, насамперед банківських, установ, найбільш відомі з яких Bear Stearns, Morgan Stanley, Northern Rock, Fortis, ING, IKB, West LB, Hypo Real Estate та інші.

Усі ці заходи були викликані побоюваннями трансферу кризи однієї фінансової установи на інші та виникнення системного колапсу світової фінансової системи, що міг би бути викликаний втрачанням останньої довіри інвесторів усіх типів до фінансової системи. Ступінь залучення держав до допомоги фінансовим і банківським установам у період гострої фази фінансової кризи був безпрецедентним. Антимонопольні органи у всьому світі при цьому не втручалися в антиконкурентні дії урядів, і натепер актуалізується питання доцільності життя загальних конкурентних правил для фінансового ринку, в якому, на відміну від інших галузей, можуть виникати системні кризи.

– Націоналізація банківських установ. При цьому дещо ускладнюється вимір ефективності такого підходу в порівнянні з іншими з точки зору впливу на конкуренцію у короткостроковому та довгостроковому періоді. З одного боку, націоналізація – більш прозора процедура у порівнянні із субсидіями або рекапіталізацією, а наявність контролю над банком надає державі додаткові важелі контролю щодо його оздоровлення.

З іншого – державне управління знижує ефективність і конкурентоспроможність банку. Перевага націоналізації в періоди кризи довіри є важливою, разом із тим внаслідок обмеження мотивації банк втрачає ефективність, що може призвести до збільшення необхідного часу для одужання фінансової установи, та підвищує ризику. Існує погляд, що наявність державних банків призводить до зменшення конкуренції та слабкого фінансового розвитку в цілому [19]. Крім того, державні банки зазвичай вирішують політичні питання, а не питання підвищення ефективності діяльності банку. Компанії, які позичають гроші у державних банків як правило платять нижчий відсоток, що робить ці банки менш прибутковими та більш ризиковими. Отже, націоналізація є ефективною для тимчасового вирішення кризової ситуації в банку, тому держава на повинна залишати такі банки у своїй власності на довготривалий час.

ВИСНОВКИ

Державне втручання в ринкові процеси у банківському секторі є доцільним у періоди загострення кризових процесів, проте необхідний ступінь такого втручання залишається дискусійним.

Окремими фахівцями вважається, що конкурентна політика має бути призупинена на період гострої фази кризи, а держава повинна сфокусуватися на підтриманні стабільності фінансової системи. Іншими, навпаки, наголошується на необхідності запровадження чітких правил конкуренції у період кризи, для узгодженого підходу держави до суб'єктів фінансового ринку та для унеможливлення ситуації, коли різні країни для підтримання конкурентоспроможності свого банківського сектора неконтрольовано видають субсидії неефективним банкам.

Доцільний рівень банківської конкуренції можна досягнути шляхом запровадження заходів, скерованих на формування ринкової структури банківського сектора (наприклад, концентрацію), а саме:

- ✦ правила входу та виходу для банків;
- ✦ політику щодо консолідації (що має особливе значення під час та після кризи, коли уряди безпосередньо можуть приймати рішення про поглинання, націоналізацію, санацію);
- ✦ встановлення обмежень на діяльність (некредитна діяльність банків, «банківська» діяльність небанківських фінансових установ – страхових компаній та пенсійних фондів).

Для України доцільною є імплементація прогресивного досвіду ЄС, який засновується на існуванні різних форм конкурентної політики, котрі допомагають вирішити проблему окремої угоди злиття та поглинання, як, наприклад, «доктрина фірми, що збанкрутіла¹». Такі форми корисні для вирішення проблем окремих компаній, проте вони не регулюють ситуацію на ринку в цілому у період кризи.

Потрібним для імплементації в Україні є механізми врегулювання конкурентної політики та державного втручання у фінансовий сектор на кшталт сформованих Європейською Комісією на основі спеціальних Правил, направлених на недопущення надмірних викривлень конкуренції на фінансовому ринку під час надання державної допомоги. Відповідні засоби унеможливають перетікання кризових ситуацій поміж окремими фінансовими установами та країнами-членами ЄС у період кризи. Правила розрізняють підтримку окремих фінансових установ (системних банків) та загальні схеми підтримки. Підтримка окремих фінансових установ теж розрізняється на два типи залежно від проблеми, а саме:

- ✦ викликані ситуацією на ринку, що призвело до обмеження доступу до ліквідності;
- ✦ викликані внутрішніми чинниками, пов'язаними з бізнес-моделлю компанії.

У першому випадку підтримка фінансової установи гарантується, адже не призводить до формування надмірного ризику; натомість у другому варіанті державна допомога може здійснюватися лише згідно із загальними правилами державної допомоги. Схеми рекапіталізації банківських установ можуть застосовуватися лише для підтримки фундаментально здорових банків. Для недопущення викривлення конкурентного середовища Правила обумовлюють доступність схем гарантування та можливість рекапіталізації для всіх банків, які ведуть свою діяльність на національному фінансовому ринку. Дочірні компанії іноземних банків мають такі ж самі права на гарантування, як і національні банки.

При цьому в Україні доцільно врахувати недосконалість Правил ЄС, які не вирішують проблему обмеження негативних ефектів, оскільки значна кількість фінансових інституцій є міжнародними, натомість схеми гарантування надаються на національному рівні. Крім того, залишається проблема, що національні держави на практиці будуть намагатися допомогти своїм банкам, прикриваючи це необхідністю допомоги фінансовому сектору в цілому для недопущення системного краху.

Правила встановлюють, що гарантії можуть покривати лише роздрібний бізнес банку та частково – корпо-

ративні депозити, натомість субординовані борги та інші форми кредитів такою гарантією не покриваються. Метою такого підходу до покриття є уникнення масового стягнення депозитів у період криз, одночасно підтримуючи дисципліну банку в частині взяття на себе надмірного ризику через складні фінансові інструменти. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Matutes, C., and X.Vives**, 2000, "Imperfect Competition, Risk Taking and Regulation in Banking", *European Economic Review*, Vol. 44, pp. 184 – 216.
2. **Repullo, R.**, 2004, "Capital Requirement, Market Power, and Risk-Taking in Banking", *Journal of Financial Intermediation*, Vol. 13, pp. 156 – 182.
3. **Dell'Ariccia, G., and R. Marquez**, 2006, "Lending Booms and Lending Standards", *Journal of Finance*, Vol. 61, No. 5, pp. 2511 – 2546.
4. **Boyd, J. H., and G. De Nicoló**, 2005, "The Theory of Bank Risk-Taking and Competition Revisited", *Journal of Finance*, Vol. 60, pp. 1329 – 1343.
5. **Dick, A.**, 2006, "Nationwide Branching and Its Impact on Market Structure, Quality and Bank Performance", *Journal of Business*, Vol. 79, No. 2, pp. 567 – 592.
6. **Jimenez, G., J. Lopez, and J. Saurina**, 2007, "How Does Competition Impact Bank Risk-Taking?", *Federal Reserve Bank of San Francisco Working Paper* 2007, p. 23.
7. **Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., and Levine, R.** (2006a) "Bank Concentration, Competition, and Crises: First Results", *Journal of Banking and Finance*, 30, pp. 1581 – 1603.
8. **Dell'Ariccia, G., D. Igan, and L. Laeven**, 2012, "Credit Booms and Lending Standards: Evidence from the Subprime Mortgage Market", *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 44, No. 2-3, pp. 367 – 384.
9. **De Nicoló, G.**, 2000, "Size, Charter Value and Risk in Banking: An International Perspective", *International Finance Discussion Paper* #689, Board of Governors of the Federal Reserve System.
10. **Boyd, J. H., G. De Nicoló, and A. Jalal**, 2006, "Bank Risk Taking and Competition: New Theory, New Empirics", *IMF Working Paper* 06/297.
11. **Laeven, Luc, and Ross Levine**, 2007, "Is There a Diversification Discount in Financial Conglomerates?" *Journal of Financial Economics*, Vol. 85, No. 2, pp. 331 – 367.
12. **Cetorelli, N., B. Hirtle, D. Morgan, S. Peristiani, J. Santos**, 2007, "Trends in Financial Market Concentration and Their Implications for Market Stability", *Economic Policy Review*, *Federal Reserve Bank of New York*, issue Mar.
13. **IMF Working Paper. Competition Policy for Modern Banks.** L. Ratnovski. May 2013 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp13126.pdf>
14. **Haldane, A.**, 2012, "On Being the Right Size", *Speech given at Institute of Economic Affairs 22nd Annual Series, The 2012 Beesley Lectures at the Institute of Directors.*
15. **Gambacorta, L., and A. van Rixtel**, 2013, "Structural Bank Regulation Initiatives: Approaches and Implications", *BIS Working Paper*, p. 412.
16. **Dagher, J., and N. Fu**, 2012, "What Fuels the Boom Drives the Bust: Regulation and the Mortgage Crisis". *IMF Working Paper* 11/215.
17. **Demyanyuk, Y., and E. Loutskina**, 2012, "Mortgage Companies and Regulatory Arbitrage", *Working Paper.*
18. **Hasan, I., and M. Marinč**, 2013, "Should Competition Policy in Banking Be Amended during Crises? Lessons from the EU", *Working Paper.*
19. **Beck, T., A. Demirguc-Kunt, and R. Levine** (2004). "Bank Concentration, Competition and Crises", *Journal of banking and Finance*, 30, 1581 – 1603.

REFERENCES

- Boyd, J. H., and De, Nicolo G. "The Theory of Bank Risk-Taking and Competition Revisited". *Journal of Finance*, vol. 60 (2005): 1329-1343.
- Beck, T., Demirguc-Kunt, A., and Levine, R. "Bank Concentration, Competition, and Crises: First Results". *Journal of Banking and Finance*, no. 30 (2006): 1581-1603.

¹ Доктрина фірми, що збанкрутіла – принцип антимонопольного законодавства, який дозволяє поглинання фірми, яка знаходиться у предбанкрутній стані або збанкрутіла, своїм прямим конкурентом, у наслідок якого порушується антимонопольне законодавство, якщо не існує іншого претендента на цю компанію.

Boyd, J. H., De, Nicolo G., and Jalal, A. "Bank Risk Taking and Competition: New Theory, New Empirics". *IMF Working Paper*, no. 06/297 (2006).

Beck, T., Demircuc-Kunt, A., and Levine, R. "Bank Concentration, Competition and Crises". *Journal of banking and Finance*, no. 30 (2004): 1581-1603.

Cetorelli, N., Hirtle, B., and Morgan, D. "Trends in Financial Market Concentration and Their Implications for Market Stability". *Economic Policy Review, Federal Reserve Bank of New York* (2007).

Dell'Ariccia, G., Igan, D., and Laeven, L. "Credit Booms and Lending Standards: Evidence from the Subprime Mortgage Market". *Journal of Money, Credit and Banking*, vol. 44, no. 2-3 (2012): 367-384.

De, Nicolo G. "Size, Charter Value and Risk in Banking: An International Perspective". *International Finance Discussion Paper #689*, Board of Governors of the Federal Reserve System (2000).

Dell'Ariccia, G., and Marquez, R. "Lending Booms and Lending Standards". *Journal of Finance*, vol. 61, no. 5 (2006): 2511-2546.

Dick, A. "Nationwide Branching and Its Impact on Market Structure, Quality and Bank Performance". *Journal of Business*, vol. 79, no. 2 (2006): 567-592.

Dagher, J., and Fu, N. "What Fuels the Boom Drives the Bust: Regulation and the Mortgage Crisis". *IMF Working Paper*, no. 11/215 (2012).

Demyanyuk, Y., and Loutschina, E. "Mortgage Companies and Regulatory Arbitrage". *Working Paper* (2012).

Gambacorta, L., and van, Rixtel A. "Structural Bank Regulation Initiatives: Approaches and Implications". *BIS Working Paper*, no. 412 (2013).

Haldane, A. "On Being the Right Size" *Speech given at Institute of Economic Affairs 22nd Annual Series, The 2012 Beesley Lectures at the Institute of Directors*, 2012.

Hasan, I., and Marinc, M. "Should Competition Policy in Banking Be Amended during Crises? Lessons from the EU". *Working Paper* (2013).

Jimenez, G., Lopez, J., and Saurina, J. "How Does Competition Impact Bank Risk-Taking?". *Federal Reserve Bank of San Francisco Working Paper*, no. 23 (2007).

Laeven, L., and Levine, R. "Is There a Diversification Discount in Financial Conglomerates?". *Journal of Financial Economics*, vol. 85, no. 2 (2007): 331-367.

Matutes, C., and Vives, X. "Imperfect Competition, Risk Taking and Regulation in Banking". *European Economic Review*, vol. 44 (2000): 184-216.

Ratnovski, L. "IMF Working Paper. Competition Policy for Modern Banks" <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp13126.pdf>

Repullo, R. "Capital Requirement, Market Power, and Risk-Taking in Banking". *Journal of Financial Intermediation*, vol. 13 (2004): 156-182.

УДК 336.1:005.2

ПРОБЛЕМАТИКА ОЦІНЮВАННЯ ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТНИХ ПРОГРАМ В УКРАЇНІ

© 2014 НАБОКА Т. С.

УДК 336.1:005.2

Набока Т. С. Проблематика оцінювання виконання бюджетних програм в Україні

З метою визначення відповідності вимог застосування програмно-цільового бюджетування в Україні було проаналізовано наявні результативні показники ефективності та якості виконання бюджетних програм. Встановлено, що переважна більшість показників конкретно не спрямовані на кінцевий соціально-економічний результат. Розкрито сутність критеріїв оцінки ефективності та запропоновано перелік можливих показників виконання бюджетної програми в галузі освіти. Розроблено методику оцінки виконання бюджетних програм на прикладі бюджетної програми «Підготовка кадрів вищими навчальними закладами III і IV рівнів акредитації». Дана методика може бути адаптованою для оцінювання виконання будь-якої бюджетної програми, за умови розроблення нових показників оцінювання. Перегляд і реформування оцінювання виконання бюджетних програм в Україні дозволить значно підвищити ефективність використання бюджетних коштів та управління видатковою частиною бюджету.

Ключові слова: програмно-цільове бюджетування, бюджетна програма, ефективність, оцінювання, результативність, показники виконання

Рис.: 1. **Табл.:** 2. **Формул:** 4. **Бібл.:** 10.

Набока Тетяна Сергіївна – аспірантка, кафедра фінансів, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (пр. Перемоги, 54/1, Київ, 03068, Україна)

E-mail: dedi85@yandex.ua

УДК 336.1:005.2

Набока Т. С. Проблематика оценивания выполнения бюджетных программ в Украине

С целью определения соответствия требованиям применения программно-целевого бюджетирования в Украине были проанализированы имеющиеся результативные показатели эффективности и качества выполнения бюджетных программ. Установлено, что преобладающее большинство показателей конкретно не направлены на конечный социально-экономический результат. Раскрыта сущность критериев оценки эффективности и предложен перечень возможных показателей выполнения бюджетной программы в области образования. Разработана методика оценивания выполнения бюджетных программ на примере бюджетной программы «Подготовка кадров высшими учебными заведениями III и IV уровней аккредитации». Данная методика может быть адаптирована для оценки выполнения любой бюджетной программы, при условии разработки новых показателей оценки. Пересмотр и реформирование оценивания выполнения бюджетных программ в Украине позволит значительно повысить эффективность использования бюджетных средств и управления расходной частью бюджета.

Ключевые слова: програмно-цільове бюджетування, бюджетна програма, ефективність, оцінювання, результативність, показники виконання

Рис.: 1. **Табл.:** 2. **Формул:** 4. **Бібл.:** 10.

Набока Татьяна Сергеевна – аспірантка, кафедра фінансів, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (пр. Перемоги, 54/1, Київ, 03068, Україна)

E-mail: dedi85@yandex.ru

UDC 336.1:005.2

Naboka T. S. Problems of Estimation of the Budget Programs in Ukraine

In order to determine compliance with the requirements of the application of performance budgeting in Ukraine the existing productive performance indicators and quality of budget programs were analyzed. It was found that the vast majority of indicators are not specifically aimed at the final socio-economic results. The essence of the performance criteria was revealed and a list of possible indicators of implementation of the budget of the education program was offered. The technique of estimation of the budget programs was developed on an example of the budget program "Training of Higher Education Institutions of III and IV Levels of Accreditation." This technique can be adapted to assess the performance of any of the budget program, subject to the development of new indicators to measure. Review and reform of evaluation of the budget programs in Ukraine will significantly improve the efficiency of budgetary and management expenditure side of the budget.

Key words: performance and goal budgeting, budget program, efficiency, evaluation, effectiveness, performance indicators.

Pic.: 1. **Tabl.:** 2. **Formulae:** 4. **Bibl.:** 10.

Naboka Tatiana S. – Postgraduate Student, Department of Finance, Kyiv National Economic University named after V. Getman (pr. Peremogy, 54/1, Kyiv, 03068, Ukraine)

E-mail: dedi85@yandex.ru